

Borcsa János
ÁLLANDÓ SZÖVEGEK

Hölderlin egy filozofikus (próza)versében található az a mondat, hogy „teli érdemmel, mégis költőien lakozik az ember ezen a földön”, s Heidegger egy, a huszadik század közepén írt esszéjében értelmezte az ebből kiemelt szerkezetet: „költőien lakozik az ember”. Hangsúlyozta, hogy ez esetben a lakozás nem egyszerűen egy lakás birtoklását jelenti, s hogy a „lakozás” és a „költőien” összeegyeztethető fogalmak, mégpedig az előbbi az utóbbin alapszik. (Vö. Martin Heidegger: „...költőien lakozik az ember...” Válogatott írások. Budapest–Szeged, 1994, T-Twins Kiadó–Pompeji, 192.) Így a költő, amikor a lakozásról beszél, az emberi létezés alapvonását tartja szem előtt, a költőit ezért a lakozáshoz való viszonyból szemléli. Következtetése tehát az, hogy „a költés teszi a lakozást igazán lakozássá”, s minthogy a költés, a görög eredetű poézis építést jelent,

így „a költés hagy csak tulajdonképpen lakozni.” (193.) Építés tehát a költés. „Ha a költészet lényegét ebből a szempontból keressük – jelenti ki a filozófus –, akkor a lakozás lényegéhez jutunk.” (Uo.)

Markó Béla új verseskötését¹ végigolvasva úgy vélem magam is – a fenti gondolatmenetből kiindulva –, hogy ő is az emberi létezés alapvonását tartja szem előtt, vagyis a költés, az építés által tulajdonképpen az emberi létezés kérdéseire van tekintettel.

Hogy aztán a lakozásról hol a kisgyermek, hol a felnőtt emlékeit és élményeit felidézve alkot képet, ez mondhatni természetes, de ezt különös módon,

1 Markó Béla: *A haza milyen?* Versek, Budapest, 2021, Kalligram.

minden esetben az érett férfi tapasztalatain átszűrve teszi. Így pedig a legelemibb gyermekkori emlék felidezéséből is tényleg az emberi létezés alapvonásaira derül fény. A törekény és veszélyeztetett létre például, („vakrepülés az életünk”, illetve „nem tudhatod, hol van a halálos / folt az alattad szétterülő otthonos vidéken”), az énben „lakó” másikra, a tragikus vétségre („az egyik szeretet miért oltja ki a másikat?”), az igazságérzetre („a büntetlenséggel is ki lehet zárni valakit”), az emberi bátorságra és gyávaságra („gyáva voltam, amikor bátor voltam”), továbbá az *Életvers* és a *Párbeszéd* esetében a magányra, illetve a hazában való csalódásra...

Újra kell gondolnom minden történetet – kezdődik az egyik Markóvers (*Álom a költészetéről*), s ez a törekvés mondhatni a kötet egészében érvényesül, mintegy programként fogható fel. Az egykori történetek mai értelmét és értelmezését is megadja. Ennek köszönhetően kerülnek új megvilágításba a felidézett élmények, emléktöredékek, egykori és mai személyes történetek és helyzetek, s az újraértelmezett történetek során aztán új tanulságokhoz, mélyebb igazságok felismeréséhez jut a költő az emberi létezést illetően. Egy új világ, egyfajta költői lakozás alapelvei körvonalazódnak a régi történetek elbeszélései nyomán.

Lírai költő verses művét kommentáljuk ugyan, mégis történetek elbeszéléséről esik szó. Maga a költő is egy interjúban kötetét úgy tekinti, mint „félíg történetmesélő, félíg reflexív szabadversek” gyűjteményét. (*litera.hu*, 2021. szept 26.) Olyan szövegek születnek az utóbbi években Markó műhelyében, amelyeknek az intellektuális költészet körében van a helyük, s verstípus vagy műforma tekintetében – Michel Deguy nyomán – állandó szövegeknek nevezném, amint erre pályája egy korábbi időszakából is tudnánk példát hozni. A leírás szerint nem segíti elő az ilyen a „gyors olvasást”, bármilyen rövid is, bizonyos értelemben végtelen, vége-nincs szöveg, s törvénye és formája mindig csak arra az egy alkalomra érvényes.

Gondolati töltetű, epikus „magot” magában foglaló szabadvers-szerű szövegek a Markóé, amelyekben az ábrázoló-elbeszélői magatartás váltakozik egy racionális elemzői, reflexív magatartással, az érzelmek pedig visszafogottak, habár néha dühvel vagy vágyakozással találkozunk. Tömény és lényegre törő, egy gondolati vázat hibátlanul felrajzoló, s az egyesben az általánosra rávilágító szövegek ezek, amelyeknek előképe a költő egyik korai kötetében, a *Lepkecsontváz* címűben (1980)

már megtalálható, sőt a *Szégyen* című vers epikus „magja” is jelen van ama régi, szürreális elemekkel és képekkel telített kötetben (lásd *Az emlékezés módszertana!*).

Markó verses szövegei élő beszédként hatnak, és esetenként egy hagyományos, hármas tagolású szerkezetet mutatnak, valamint olyat, amelyekben különválik az elbeszélés a reflexiótól, más esetben pedig egymást váltják a „szólamok”, folyamatos és spontán kommentár kíséri a történetmondó szavait. Egyik is, másik is a költő és olvasója számára a felidézett történés újra- és továbbgondolását teszi lehetővé, általában a nagy gondolati versekre jellemzően. Ilyen módon tölthetnek fel igazi tartalommal a kiüresedett fogalmak, illetve eljuthatunk a gondolati üresjáratoktól új felismerésekhez, mondjuk az *Előjáték* vagy az *Esővíz* című verseket olvasva. Jellemző, hogy egy-egy rövid, szentenciaként elhangzó mondat komoly fordulatot hoz a folyó beszédben, s ezáltal vált újabb szintre a vers gondolati iránya, jó esetben eljutva a mindennapi történéstől egészen súlyos erkölcsi kérdésig vagy a transzcendensig, például a *Gyakorlat*, illetve a *Szélfolyosó* című, különös figyelmet érdemlő versek esetében. Egyik arra int, hogy az erkölcsi döntések előtt nem térhetünk ki a való életben, mégha versben sikerül is jól „modelleznünk” a döntést, a másik meg az isteni jelenlétről tanúskodik. Ezt a láthatatlan jelenléte érezhetjük például egy fellobbanó sálban, főként szélfolyosónak nevezett vidéken, ama „szüntelen csattogásban”, mint amilyen a költő bölcsőhelye.

A Markó-versekben szinte állandó téma és motívum az otthon és a haza. Egy hajdani lírai meghatározáskísérlete szerint (*Az otthon meghatározása*, 1977) egy adott földrajzi térben tételeződik az otthon mint az ember nevelődésének helyszíne, annak minden, biztonságot, örömet és fájdalmat hordozó „kellékével” együtt, másrészt pedig – mondja –, egy szellemi dimenzió jelenti az otthont, mivelhogy „leginkább üzenetekből való az otthon”. Ha aztán nem is tér vissza amaz otthonba a költő, de egy életen át kapja annak üzeneteit...

A hazát és hazakeresést, továbbá a hazafiságot illetően nagyon vegyes élményeket és tapasztalatokat szerzett Markó az idők folyamán, s ekként, vagyis az érintettség és felelősségérzet okán joggal ad hangot ragaszkodásának és keserűségének, illetve a kritikának, az iróniának vagy éppen az öniróniának. Nemegyszer érezzük verseiből, hogy sérülnek tulajdonképpen az emberi létezés alapvonalai. Őt magát

parafrazálva jelenthetem ki, hogy amit mond, az minden bizonnyal mondandó számára (*Hagyomány*). S mindezt versben beszéli el, mert közel állhat hozzá az, ami Kányádinál a vers meghatározásaként hangzott el: *a vers az, amit mondani kell...*

Egy rendszerváltás és negyedszázadnál is hosszabb közéleti szerepvállalás után, 2010-ben tért vissza teljes eltökéltséggel költőként Markó Béla az irodalmi életbe, s azóta *tulajdonképpen mindent* megszólaltat, így tehát a haza kérdése és motívuma is nagy hangsúlyt kap. Mindezt pedig árnyaltan, igen összetett módon, a magánember és egy kisebbség tagjaként felelős közéleti szerepet vállaló nézőpontjából, a személyes, vagyis felmenőitől örökre kapott történetekből és a vállalt nemzeti múlt összefűződéséből bontja ki és értelmezi. Következtetése világos, s erről a lehető legegyszerűbben szól, ekképpen: „Ha itthon vagyunk, szeretnénk itthon lenni. / És ez is nagyon nehéz.” (*Ide-oda nyelv*)

A kérdésként álló kötet cím egymagában is töprengésre szólítja fel az olvasót – persze nem a haza hollétét, hanem milyenségét illetően –, a kötet egésze pedig mintegy irányt is mutathat számára. Kitűnik, hogy hány és hányféle kiinduló- és nézőpontot vehet figyelembe az ember, hány és hányféle személyes és közösségi, valamint közéleti tapasztalatot és tudást tarthat szem előtt, ha kisebbségi magyarként az otthon és a haza, általában a költői lakozás kérdése indítja elmélkedésre – esetleg cselekvő döntés meghozatalára – élete valamely szakaszában...

Játszóter bálványokkal, 2020 (170 x 150 cm, olaj, vászon)